

LÆREMIDDEL- LANDSKABET

Fra læremiddel
til undervisning

JENS JØRGEN HANSEN

LÆREMIDDELLANDSKABET

LÆREMIDDELLANDSKABET

Fra læremiddel til undervisning

Jens Jørgen Hansen

© 2010 Akademisk Forlag, København

– et forlag under Lindhardt og Ringhof Forlag A/S,
et selskab i Egmont

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden
gengivelse af denne bog eller dele heraf er kun
tilladt efter Copy-Dans regler.

Forlagsredaktion: Hedvig Schou Hansen

Grafisk tilrettelægning: Henriette Mørk | Imperiet

Sats: LYMI

Tryk: Livonia Print

1. udgave, 1. oplag, 2010

ISBN: 978-87-500-4148-1

www.akademisk.dk

JENS JØRGEN HANSEN

LÆREMIDDEL- LANDSKABET

Fra læremiddel til undervisning

PROFESSIONS|SERIEN
AKADEMISK FORLAG

INDHOLD

Forord 7

DEL 1 LÆREMIDLER OG SKOLEN 9

1 Skolen 2.0 11

To tidsbilleder 11

Skolens digitale åbning 15

Ny didaktik i skolen 2.0? 16

2 Det magiske læremiddellandskab 19

Læremiddelbegrebet 19

Forskellige læremiddellandskaber – arenaer og aktører 22

Teknologiske, politiske og kulturelle drivkræfter 25

Læremiddelprocesmodellen 33

Didaktikkens læremidler – læremiddeldidaktik 37

DEL 2 LÆREMIDDELTEORI 39

3 Læremiddelgenrer 41

Læremiddelmodellen 43

4 Semantiske læremidler 49

Semantiske læremidlers udbredelse, sprog og miljø 55

5 Funktionelle læremidler 67

Kognitive læremidler 70

Kommunikative læremidler 74

Kompenserende læremidler 84

6 Didaktiske læremidler 93

Didaktisk læremiddeldesign 100

Didaktisk intention 102

Vidensdesign 107

Læringsdesign 114

Undervisningsdesign 126

DEL 3 LÆREMIDLER I PRAKSIS 131

7 Læremidler i didaktikken 133

Dannelsesdidaktik og designdidaktik 134

Didaktik 2.0 med nye didaktiske kategorier 142

Ny didaktisk kompetence og læremiddelfaglighed 145

8 Læremiddelanalyse 149

Skridt i en læremiddelanalyse 152

Et eksempel på en semantisk læremiddelanalyse 153

Et eksempel på en didaktisk læremiddelanalyse 158

Didaktisering og redidaktisering 165

9 Iscenesættelse af læremidler 169

Undervisningsrum 170

Undervisningsmidler 172

Evaluerings af læremiddelbrug 174

10 Læremiddelkultur 179

Skolens læringsmiljø 179

Lærerteam som lærende praksisfællesskaber 189

Læringscentret og læremiddelformidling 190

Afslutning 193

Ordliste 195

Litteratur 201

Register 209

FORORD

Læremiddellandskabet er en lærebog om læremidler i skolen – og om professionsudvikling og skoleudvikling. Bogen præsenterer forståelsesrammer, begreber, modeller og reflektive greb til at forstå, analysere, bruge og implementere læremidler i skolen. Den henvender sig til studerende, der arbejder med læremidler, didaktik og skoleudvikling, fx i læreruddannelsen, bibliotekaruddannelsen, skolebibliotekaruddannelsen og i masteruddannelsen. Den henvender sig også til skolebibliotekarere, it-vejledere og kommunale konsulenter, der arbejder med at vurdere og formidle viden om læremidler for at udvikle den pædagogiske praksis i skolen. Og den henvender sig til skoleledere, der har ansvar for skoleudvikling og udvikling af skolens læringsmiljøer. En sekundær målgruppe er læremiddeldesignere – lærebogsforfattere og forlagsredaktører – der arbejder med at udvikle og designe læremidler.

Bogen præsenterer for det første en forståelsesramme til at forstå læremidler i skolen, både i det store perspektiv: læremidlers samspil med fag, undervisning, læring og læringsmiljø, og i det lille perspektiv: hvad er et læremiddel, hvordan kan det analyseres, hvordan kan det bruges, og hvordan kan det formidles. Læremidler indgår dermed i vigtige formidlings- og udviklingsprocesser i skolen. Bogen præsenterer for det andet et fagsprog om læremidler: læremiddeltyper, genrer, medieformer og modaliteter. Et fagsprog om læremidler er vigtigt for reflekteret at kunne vælge, bruge, vurdere og kritisere læremidler. Det er ikke mindst vigtigt, fordi læremidler også har et innovativt potentiale til at udvikle skolens læringsrum og de undervisnings- og læringsprocesser, der foregår her. Bogen præsenterer for det tredje et didaktisk perspektiv på læremidler. Læremidler indgår som centrale byggesten i lærerens didaktiske opgave: planlægning, gennemførelse og evaluering af undervisning. Derfor kommer bogen også med et bud på didaktiske modeller, der kan kvalificere lærerens didaktiske håndtering af det dynamiske læremiddellandskab.

Læringscentret – skolebibliotekarere og it-vejledere – spiller en helt central rolle for formidling og implementering af læremidler i skolen. Bogen kommer således med konkrete bud på, hvordan skolebibliotekarere og it-vejledere kan håndtere vejlednings-

og formidlingsopgaver i forhold til læremidler. Læremidler indgår desuden i skolens læringsmiljø og præger den måde, en skole tænker undervisning, læring og udvikling på. Derfor er læremidler også strategiske redskaber for skolelederens udvikling af skolens læringsmiljø. Bogen præsenterer derfor en model for, hvordan skoleledere kan håndtere denne udfordring og arbejde strategisk og reflekteret med skoleudvikling.

Bogen har tre dele. I første del, 'Læremidler og skolen' (kapitel 1-2), giver jeg en introduktion til læremiddellandskabet, skolen 2.0, de centrale læringsarealer i skolen og deres samspil med læremiddellandskabet. I denne del udfolder jeg også de faktorer, der ligger bag den accelererende interesse for læremidler i skolen: den teknologiske udvikling, uddannelsespolitikken og den 'ny' børne- og ungdomskultur. I anden del, 'Læremiddelteori' (kapitel 3-6), præsenterer jeg et teoretisk perspektiv på læremidler og læremiddelbegrebet. Jeg introducerer her en læremiddelmodel, som beskriver læremidlers rolle for elevens læring og skolens undervisning. Herefter udfolder jeg de tre læremiddeltyper: *semantiske læremidler*, *funktionelle læremidler* og *didaktiske læremidler*. Del 3, 'Læremidler i praksis' (kapitel 7-10), handler om læremidler i didaktikken og i praksis. Begrebet *læremiddelfaglighed* præsenteres med henblik på at indkredse de forskellige kompetencer, som læreren bør besidde for at kunne håndtere læremiddellandskabet. Ikke mindst evnen til at foretage en *læremiddelanalyse* er en central kompetence, og bogen præsenterer her to modeller til analyse og vurdering af læremidler. Det sidste kapitel handler om *læremiddelkultur* og om, hvordan centrale aktører – lærere, læringscentre og skoleledere – har forskellige opgaver og udfordringer i forhold til at håndtere og udvikle skolens læremiddellandskab.

Bagerst i bogen findes en ordliste over bogens centrale begreber.